

ANT
M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.
Sur. 692

Title: *Chāṇḍīya*

692

साधना

:	Chānā khyā	: Title
:	:	: Author
:	:	: Editor
:	:	: Year, Vols.
:	:	: Publisher
692:	:	: Remarks

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ बाणस्य प्रारंभः ॥ नारायण न
मस्तु नरवैव नरोत्तमं देवी सरस्वती व्यास तोजय
मुदिर येतु ॥ १ ॥ एतन्मन्त्रिणसावित्र्यै लोकाधिपति प्रभु
नानाशास्त्रौदलं वक्ष्ये राजनिधिसमन्वयं ॥ २ ॥ अभिरु
द्रयथाशास्त्रं नरो ज्ञानातिनिश्चितं ॥ चर्मोपादेसविरा
तं कापी कार्यं शुभाशुभं ॥ ३ ॥ तदहं संप्रवक्ष्यामि नराणां
हितकाम्यया येन विज्ञानमात्रेण सर्वज्ञत्वं प्रवक्षते ॥ ४ ॥
मूर्खशिष्योपादेशो न दद्यात्स्त्रिनर एव न च ॥ दुःखितैः संप्र
योगेन परिचितोऽप्यवसिदति ॥ ५ ॥ दुष्कृता यश्चाठमित्रं च
सम्प्रादरनायकं स संप्रसमरे वा सो मृत्युरेव न संशयः ॥ ६ ॥

आयदार्थं च नरक्षेदारान् रक्षे च नैरपि ॥ आत्मानं स
ततं रक्षेदारैरपि च नैरपि ॥ ७ ॥ स जेदेकं कुलसार्थं
गामार्थं च कुलसजेत ॥ ग्रामं जनयदसार्थं आत्मा
पृथ्वी सजेत ॥ ८ ॥ च लसे केन पादेन तिलं से केन प
डिनः ॥ नासामोक्ष परस्मान् पूर्वमायति न त्यजेत ॥ ९ ॥ य
स्मिन्नेदो न सन्मानो न वर्ति न च वाच्यं न च विद्या
गमो यस्ती वास तत्र न कारयेत् ॥ १० ॥ च निनः श्रिया
राजानदि वैद्यं च पंचमं ॥ पंचयत्र न विद्यंते न च तत्र दिव
सं जन्मवत् ॥ ११ ॥ लोकयात्रां च यं लज्जादाक्षिण्यं साग
शीलता ॥ पंचयत्र न विद्यंते न च यत्र संगाति ॥ १२ ॥ या

नियासेषणे नृत्सान्वा भवा अस्मागमे मंत्रं वा यदि
 काले सुचार्या विनिवक्ष्यते ॥ १७ ॥ आतुरे अस्मान् प्राप्ते
 दुर्निक्षेपे वा संकटे राजद्वारे इमं शाने च यः समेतिस
 वां भवे ॥ १४ ॥ या च वाणिपरिसंज्य अष्टवंपरिसवते ॥ अ
 वाणितस्य सस्यति अष्टवै न यामेव च ॥ १५ ॥ वरयेत्तु
 लजां प्राज्ञा विरूपां मपि कन्यकां रूपशीलामनिवस्म
 विवाहसदृशीं तु ॥ १६ ॥ नदीनां च नरवीनां च शृंगीनां
 शस्त्रपाणिनां ॥ विश्वासो नैव कर्तव्यस्त्रीषु राजकुलेषु
 च ॥ १७ ॥ विषादं मृतं गालं अमेयमपि कां च न नीचा
 दृष्टुं च मां विद्यां स्त्रीरत्नं दुष्टं चादपि ॥ १८ ॥ स्त्रीणां द्विगुण

हारोलज्जास्तासां च दुर्गुणं साहासरवद्वे प्रोक्तं कामचाष्ट
 गुणं स्मृतं ॥ १९ ॥ इति श्री ब्रह्मवैवर्तपुराणस्य प्रथमोऽध्यायः ॥ १॥
 अन्तसाहं मायामूर्खत्वं मति लोभिता ॥ अज्ञौ न निर्दय
 लवस्त्रिणं दोषास्तु जावजा ॥ १॥ नोज्यं नो जनशक्तिश्च
 रतिशक्तिवरांगना ॥ विजवोदानशक्तिश्च नात्मयत्न
 स्य तपसाफलं ॥ २॥ यस्य शुभो वशी नृतो ज्ञाचार्याश्च
 नुगामिनी ॥ विजवो यस्य स दुष्टं तस्य सर्ग इह वारि ॥ ३॥
 तेषु त्रयेऽपि नृन कया सृष्टा पश्य पोषकं तन्मीत्रं यस्मिन्
 श्वासः स नार्याय त्रिजिह्वितः ॥ ४॥ परोक्षे कार्यं हं तारो प्रसूते
 प्रियवादिनां ॥ तज्जेदेतादृशमित्रविषजं न पयोमुखं ॥ ५॥

नविश्वसेतकुमित्रस्यमित्रस्यापिनविश्वसेत॥ कदाचिद्वि
 पितोमित्रसर्वगुणप्रकाशयेत्॥ १८॥ मनसावितितनका
 र्यवाचानैवप्रकाशयेत्॥ मित्रेणरक्षाज्जुलात्माकार्य
 नानियोजयेत्॥ १९॥ दुर्जनःरुहसस्यसवरसपौनर्जनः
 सपौदंशतिकालेनदुर्जनस्यपदेपदे॥ २०॥ एदर्थेकुली
 नानानृपाञ्जर्वतेसंग्रहं॥ आदिमभ्यावसानेषुदुर्ग
 तन्ननसंगति॥ २१॥ फलयेनिन्नमर्यादा नवंतिविल
 सागरे॥ सागरान्नेदमिच्छतिप्रलयेपिनसापव॥ २२॥
 शैलेशैलेनमाणिक्यमौक्तिकंनगजेगजे॥ साचवान
 हिसर्वत्रचरन्ववनेवने॥ २३॥ मूर्खस्तपरिहतव्यप्रस्य

क्षोद्विपदःशुनि॥ निव्यतेवाक्यशैलेनश्रुदृष्टं कंटकोय
 था॥ २४॥ स्वलानांकटकानां नदिजविद्येप्रतिद्विया॥ २५॥
 यानमूर्खनंगोवादूरतोवाविसर्जनं॥ २६॥ पुत्रास्तुवि
 विधेशालेनियोजासततंबुधै॥ निसाबुचास्तुसपन्ना
 नवंतिविलपूजीता॥ २७॥ मातावैरिपिताशत्रुवालोयेन
 पथाते॥ सत्तामयेनशोन्यतेहसमयेवकायथा॥ २८॥
 बालेववतदूर्ध्वनपादनैवाकाशेनवा॥ अथवद्विद्वंसंकुर्व्य
 तदानाच्ययनकर्मसु॥ २९॥ लाडनाश्रुहोदोपास्ताडना
 श्रुहोगुणा॥ तस्मात्सुचनशिष्यवताडयेनचलाडयेत्॥ ३०॥
 ॥ इति श्रीवृद्ध्याणरत्नेनातिशालिनीतियोऽध्यायः ॥ ३० ॥

लाडयेसंववर्षाणिदशावर्षाणिताडयत्॥ प्राप्तेषोडशमेव
 वर्षपुत्रमित्रसमावरेत्॥ १॥ रूपयौवनसंपन्नाविशालाकृ
 लसंजना॥ विद्याहिनानशोभ्यतेनिर्गचाडवकिंशुभाः॥
 एकेनापिसुवर्षेणपुष्टितेनसुगंधिना॥ वासितंतद्वनंसर्व
 सपुत्रेणकृलयथा॥ २॥ एकेशुभ्रवृक्षेणदक्ष्यमानेनवद्विना
 दक्ष्यतेतद्वनंसर्वकृष्टेणकृलयथा॥ ३॥ नापिबैवसुपुत्रेण
 विद्यायुक्तेनसाधुना॥ अर्द्धादितंकृलसर्वयथानंद्रेणश
 र्वरी॥ ४॥ किंजातैःबहुभिःपुत्रैःशाकसंतापकारकैः॥ वरमे
 कःकृलालंबेयत्रविश्राम्यतेकृल॥ ५॥ उपसर्गपरंबहेडनि
 क्षेचनयामहे॥ असौधुजनसंपर्कयःफलायसजीवति॥ ६॥

धर्मार्थकाममोक्षेषूपश्येकोपिनविद्यते॥ जन्मजनानिमृ
 तेषुमरणंतस्यकेवल॥ १॥ मूर्खायवनपूज्यंतेथानय
 त्सुविस्मृता॥ दंपत्यौकलहोनास्तित्रयश्रीसयमाग
 तः॥ २॥ आयुर्कर्मविवर्तविविद्यानिर्द्धनमेवच॥ पंचौता
 निचसृज्यतेगर्भस्थस्येहिदेहिना॥ ३॥ साधुहंतानिव
 र्मतेषुवमित्राणिवाचवा॥ येनतेसहगतव्यदधर्मसुहृ
 तंकृल॥ ४॥ सजावितेनगीतेनयुवतीनान्वलीलया॥
 यस्पनंद्रवतेचितासावैयुक्तायवापशुः॥ ५॥ यस्पनि
 द्रवीरतंरूपयासर्वतदुषु॥ तस्यज्ञानंचमोक्षेचकिंज
 रा नस्मत्तावरे॥ ६॥ कृलशीलमनालस्यपांडिसंमित्रसं

महो॥ आचारकारिणिविद्यापंवेतान्यक्षयोनिविः ॥१॥ पा
लीनेगुणितेशीलेनयासर्वकृलाशुच॥ चमार्थकाममो
क्षयुसर्वत्रकृदालोनवेत ॥१॥ अग्निआयः स्त्रीयोमूर्खः
सर्पराजाकृलाविनिन्वा॥ यलेनपरिसंभ्यानिसद्यप्राण
हराणिपट ॥१॥ अर्नक्षायानृणादग्नीनीचसेवास्त्रले
जलं॥ वेदोत्तरंगः कृमित्रेनपडैतेबुद्धिदोयमा ॥१॥ एक
मणक्षयंयस्तगुरुशिष्यनिवदयेत् ॥ पृथिव्यानास्तितद्र
मयदत्ताणिवणिनवेत् ॥१॥ एकाक्षरप्रदातारयोगुरु
नानिमान्मते॥ ध्यानयेनिसतंगत्वाचांडालेखनिजाय
ते ॥१॥ अहोपगतंसम्पविकृतंननिजायते॥ पूर्वमानंवर्ज

यित्वानातिश्रमतिसागरात् ॥२॥ कृवैवलिनंदंतमलोप
चारिणं वहासीतनिष्ठुरनाषण्य॥ सूर्यादयेनासमये
चशालीनंविमुच्यतिश्चापदिवरूपाणिनं ॥२॥ नंदनं
शीतललोकेचंदनाद्यपिचंद्रमा॥ चंद्रचंद्रयाम्बिजेसा
धुसंगतिशीतल ॥२॥ दहीनुच्यानसस्यइमिशिकृ
मिचपक्षिणी॥ शिशुपालंयतेनिसंयथासजनसंग
ति ॥२॥ वयस्सुखेनंदहोयावन्मसुश्चदुरत॥ तावत्स
महितंकुर्यात्प्राणतेकिकरिष्यति ॥२॥ कामचेनुगुणा
विद्याअकालेफलदायिनी॥ प्रवाससदशीमाताविद्या
संघनंस्मृतं ॥२॥ एकोपिगुणनानुसुत्रोमानिर्गुणस्तोने

वेत्ता एकचंद्रस्तमोहंति नवतारासहस्रम् ॥२५॥ अजात
 मदीमर्खे न्योमर्खे मूर्खी जीतः सुतोवरः ॥२६॥ मृतस्य नास्य
 दुःखा यथा वज्जीत्वं जडोदरो ॥२७॥ कृष्णामवासी कृल
 हीनसेवाकृतोजनहो यमुरवीच नायी ॥२८॥ पुत्रस्य मर्खी
 विश्वाचकन्याविनाग्निना पंचवदहं तिकायं ॥२९॥
 किं रुयक्रियते चेन्वायानदो ग्निनगुर्विणी ॥३०॥ कोर्थः पुत्रे
 ण जातनयोनविद्वानूनयनेति मान् ॥३१॥ ससारदा
 यादस्थाना तयो विश्रामहेतवः ॥३२॥ अनस्य चकलनचस
 तां सर्गोद्गतिरेव च ॥३३॥ इति श्रीवृद्धचाणूर्ये त्रि
 तियोध्याः ॥३४॥ धर्ममर्थवकामं च तथामाक्षस्य साधनं

ब्राह्ममूर्खे चाक्षायचितयेदस्मिनोहितं ॥३५॥ यः कालीकानि
 मित्रापिकोदेशः को अयागमे ॥३६॥ कस्यहं सान्वमेडाक्तिरिनि
 विसंमूर्द्धम् ॥३७॥ कस्यदोषकृते नास्ति व्यापिनाकेनपी
 अत एव सैनकेन प्रोप्रंचकस्य सौर्यमनिरंतरं ॥३८॥ जनीता
 व्यापनिता च यस्तु विद्याप्रयच्छति ॥३९॥ अनदाता जयवाता
 पचेनापिरः स्मृता ॥४०॥ राजपतिगुरोः पत्नी पित्रपत्नी तथे
 च च ॥४१॥ पत्नीमाता स्वमाता च पंचैते मातरः स्मृताः ॥४२॥ गुरु
 रग्निद्विजातिनां वर्णनां ब्राह्मणे गुरु ॥४३॥ परीचिव गुरुस्त्री
 णां सर्वस्यानागतो गुरु ॥४४॥ यथा चर्तुनिः कनकं तिरि
 क्षतेर्निघर्षणच्छेदनताप्रताडनैः ॥४५॥ तथा चर्तुनिः पूरुषप्र

नीक्षते श्रुते नशीले न गुणे न कर्मणा ॥ ७ ॥ इत्तमस्य पिव
र्णस्य नाचो यमहमागते प्रसुप्ता न च कर्तव्यं सर्वस्यामा
गता गुस्त ॥ ८ ॥ नावद्वयपुक्षे तस्य यावद्वयमनागते आग
ते उ नयंदष्टाप्रहर्तवासनशंकया ॥ ९ ॥ एकोइसश्च नू
ताय एकनक्षत्रजातका ॥ न न वं तिसुमाः शीलयथा ७
लेदरिकं टका ॥ १० ॥ इति श्री च च्च चाणूर्य चतुष्टय ॥
वरं नराज्यं कुलराज्यं वरं नमित्रं न कृमित्रमित्रं ॥
वरं नशीषो न कृशिषि शिष्या वरं नदारान कृदारदारः ॥
॥ १ ॥ कुराज्यराज्ये न कृतः प्रजासुरव कृमित्रमित्रेण कृतो
स्तीति वृत्तिः ॥ कृदारदारैः श्रुतो गमे हरति कृशिषि शिष्ये

न कृतो न वसः ॥ २ ॥ सिंहादेकं वकादेकं शिष्ये न त्वारिकृ
कुंदाववायसा शिष्ये न तत्पटु अन्यस्त्राणि गर्दनात् ॥
प्रकृतकार्यं मले वा यो नरकर्तुं मिच्छति ॥ सर्वा नराण्यत्का
र्यं सिंहादेकं प्रचक्षते ॥ ४ ॥ इन्द्रियाणि न सयु अवकवर्जितानि
नरः ॥ देहाकालबलज्ञात्वा सर्वकार्याणि साधयेत् ॥ ५ ॥
प्रसन्नो न मनसुद्धो स विनागं न बंधुषु ॥ स्त्रियामाहूय
तुजितशिष्यं त्वारिकुं कुंदात् ॥ ६ ॥ गुठमैथुनधारिणं
काले काले च संग्रहं ॥ अप्रमत्तमविश्वासः पंचशिष्यं च वा
यसात् ॥ ७ ॥ बहुरिस्वल्पसंडुले दीर्घनिद्राय जाग्रतः ॥
स्वामि नक्तश्च श्रुष्यते ते श्वान जातका ॥ ८ ॥ सुस्नातोसि

महद्भारं शीतोत्पन्नं पश्यति। संदुष्टं शरतो निसंविनिशि
 क्षेतगर्भं नाव। १९० ये ये तानासति गुणानां चरीयति मान
 वः। कार्यावस्थासु सर्वासु अजयसंनविष्यति। १९०
 अर्थनाशं मनस्तापं गृहे दुश्चरितानि च। निववाक्यं च
 पमानं मानं नैव न प्रकाशयेत्। १९१ धनधान्यप्रयोगेषु
 विद्यासंग्रहेषु च। अहारेभ्युवहारेभ्युक्तं लज्जासुखी
 नवेत्। १९२ सतोऽपमुत्तरे सानायमं स्वसतिरेव च। न सु
 खं धनं लुधानामितश्चेतश्च धावतं। १९३ सुतोऽपस्त्रीषु क
 र्तव्यं सादरे चो नैजे जने। त्रिषु चैतन् कर्तव्यं दाने वा चान
 यं जयेत्। १९४ दक्षिणैविप्रमग्निं च दपसौ स्वामिनस्य यो।

अतरे नैव गंतव्यं हरस्य कप न स्य च। १९५ हस्ति सहस्रहस्तेन
 शतहस्तेन वाजिनं। शृंगिनो दशहस्तेन दशसांगा हि दुर्ज
 नः। १९६ हस्ती अक्रुं रामावेण वाजिहस्तेन ताडिता। शृंगी
 लक्रुदहस्तेन स्वद्वहस्तेन दुर्जनः। १९७ इति श्री वृध च
 णि रव्ये पंचमोऽध्यायः। अथ च मर्त्यं न गार्जियास्त च मज्जि क
 र्मणः। मुखं दानुरा नृसुखार्थे न न वपडितः। १९८ अनुलो
 मेन बलिनं प्रतिलोमेन दुर्जनं। समदुस्त्व बलं दानुविन
 यत बलेन वा। १९९ यस्य यस्य हियो नावस्तस्य न सतं नरः
 अनुप्रविष्य मेधा विक्षमामास वसं नृयेत्। २०० बह्वीर्यं ब
 ले राजा ब्राह्मणे ब्रह्मविद्रे चरे। रूपयो वनमाधुर्यं स्त्रीणां च

लमनुतमं ॥ ४ ॥ नासं वसलोर्जावात्वापश्येनस्तुलि ॥ दि
 द्यंतिस्तत्रकाल्पाणिजयंस्तिष्ठतिपादयाः ॥ ५ ॥ यत्रोदकं
 तत्रपततिहंसातथैवशुष्कंपरिवर्जयति ॥ नहसदुत्पेनन
 रेणनार्यायुनस्तुरंतः पुनराश्रयते ॥ ६ ॥ उपर्जितानामम
 र्थानांसागएवाहिरक्षणे ॥ तथेकोदरसंस्नानांवरिवाह
 मिवांनसा ॥ ७ ॥ यस्यार्थस्यमित्राण्यस्यार्थस्तस्यवांचवा ॥
 यस्यार्थसपुमानूलोकेयस्यार्थसचजीवति ॥ ८ ॥ यजति
 मित्राणिपनैविहीनदाराश्चनृसाश्चसुहुर्जनाश्च ॥ तया
 र्थवतश्चयराश्रयतेत्यर्थाहिलोकेपुरुषश्चवचु ॥ ९ ॥ अर्थ
 ननुविहिनश्चपुरुषस्याल्पमेवसः ॥ इच्छियतेहीपाःपास

वीग्याभेपुशरीरतोयथा ॥ १० ॥ विनवोदिवरोलोकेनशरिरे
 णदेहिना ॥ चांडालोहिनरश्चष्टेयस्यास्तिविपुलंपनं ॥ ११ ॥
 जिताधनवतादाराशास्त्रवस्त्रैःसजानिताः ॥ जितवृषव
 तीदारागोरमागताठितः ॥ १२ ॥ वाल्मिकंमधुजालंचशु
 क्पक्षोचचंद्रमा ॥ राजद्रुमंचनैस्तनस्तापदोषनवर्द्धते ॥ १३ ॥
 शनैर्मथाशनैःपथाशनैःपर्वतमस्तके ॥ शनैःकर्मचय
 मश्चपंचैतानिशनैःशनैः ॥ १४ ॥ अन्नस्पनश्चापंदष्टावा
 ल्मिकस्यउसंक्षयं ॥ अवंध्यंदिवसंकुर्यात्तदनाथयनक
 र्मस्तु ॥ १५ ॥ अगमोयस्यचत्वारीनिर्गमसार्चपंचकं ॥ अर्था
 धिकोप्ययोमूढोचुजतेतेनयत्रियः ॥ १६ ॥ यजदुर्जनसंस्य

श्रीनजसाधुसमागमं ॥ करुणामहारात्रं स्मरं निसम
निसतां ॥ १७ ॥ इति श्री वृद्ध चरण रत्न पञ्चमेऽध्यायः ॥
विराहश्च तपसी चरु नरु सुव्रणी च वेत् ॥ मद्यपास्त्रीस
तिलो च राजानश्च दयाम्पहं ॥ १८ ॥ स्त्री यो नश्चति गर्जेण
जह्वाणे राजसेवया ॥ गावेदरप्रचारेण हिरण्यं लान
लिशया ॥ १९ ॥ यस्य चार्या विरूपाक्षिकेश्मली कलत्रप्रि
या ॥ उत्तरोत्तरवादिनसी जरा न जरा जरा ॥ २० ॥ सा चार्या शु
विदक्षा चर्तारमनुगामिनी ॥ निसामधरजापि चसारमा
नरसरमा ॥ २१ ॥ सा चार्या शुचिर्दक्षा सा चार्या पाप्रियं नदा
रं ॥ सा चार्या यायति प्राणा सा चार्या यत्र निवति ॥ २२ ॥ अथो

त्रिया च यात्रार्या यरवेश्माभिकाक्षणि ॥ कृस्त्रीषु ककुलाना
गसा जरा न जरा जरा ॥ २३ ॥ यस्य चार्या गुणवती चर्तारमनु
गामिनी ॥ अस्ती नास्तीषु संडुखसारमानरमारमा ॥ २४ ॥ स
हो वेनति दुष्यति दवाससु रूपादिजः ॥ इतरत्वं न तेन वाक्य
दानेन पडिताः ॥ २५ ॥ गुरुन प्रणिपातेन सुरजे देन योजये
त् ॥ निचंसत्यप्रदानेन समनुत्पराहमेः ॥ २६ ॥ नारी नृप
तिकाण्येनापि गं निर्महोदपिः ॥ नातकः सर्वनूत्तेन न
द्योगिरिविदारूणे ॥ २७ ॥ दंतनंगाहिनागानां स्वाप्यो नि
रिवदारणात् ॥ महतां प्राप्तमानानां विपुतिरतिशोचति ॥ २८ ॥
अथ तस्य महं शुभं दिशां शुभं च बाधवा ॥ मूर्खस्य

दयंशुनं सर्वशुनंदरिद्रता ॥ १२ ॥ नालीकेरसमाकारोदश्यते
 नूविसर्जनात् ॥ अन्येनवरदाकारावरमैवमनोरमाः ॥ १३ ॥
 अस्यपुत्रानविद्यासानश्राननपंडिताः ॥ अचकारकृलेत
 स्यनखबंद्रेणशशर्वरी ॥ १४ ॥ वैशर्वरीदीपकः श्रद्धः प्रजाते
 रविदीपकः ॥ वैलोक्यदीपकोधर्मः सपुत्रो कृलदीपकः ॥ १५ ॥
 ११ कोहिनारसमर्थानां किंद्रयससापिनां ॥ कोविदेशस
 विद्यानां कः परः समदर्शनं ॥ १६ ॥ यः जीवति धर्मणपुत्रमि
 त्रैश्चवाचवै ॥ सफलं जीवितं तस्य आसार्थको न जीविताः
 ॥ १७ ॥ इति श्रीवृद्धवाणप्रसक्तमोघ्या ॥ १ ॥
 तद्गोजनं यदि जनुकशेषं तश्चोदयः हियते परोक्षं सा

प्राज्ञतायानकरोति पायंदर्जे विनायः हियते समर्थः ॥ १ ॥ का
 लेनरिपुनासंघीः काले मित्रस्य संग्रहः ॥ कालकालसमा
 श्रीसुः काले क्षयति पंडिताः ॥ २ ॥ कालसृजति नूतानिका
 लसंहरते प्रजा ॥ कालः समति जागर्त्तिका लोहिः दुरिहि
 नः रुमः ॥ ३ ॥ अग्निहोत्रफलौ वेदाः शास्त्रसातिफलं स्मृतं
 रतिपुत्रफलादाराननुक्तिचफलं धनं ॥ ४ ॥ आधिगस्तस्य
 देहस्य देशांतरगतस्य च ॥ नरस्य शोकमामृस्य शुद्धदर्शन
 मोषधं ॥ ५ ॥ निसृजानासुगंधाचनिसंघप्रियवादिनी ॥ अ
 ल्यायुषाअल्पनापि देवतासनमानुषि ॥ ६ ॥ सततं मंगलै
 युक्ता सततं धर्मवशला ॥ सततं च दया युक्ता सदैव न च मा

१२

नुषी ॥ ७ ॥ नृस्यसततं युक्तासततं पश्य नो जना ॥ सुनयः
 क्रियया युक्ता सर्वसौ नागवर्द्धनी ॥ ८ ॥ नृजंगमेवेश्मनीदृष्ट
 दृष्टेया चोचिकिसाचनिवर्त्तदेहे हस्तन्यते वैरिणिवा
 सुवेधेः सत्येनकोरितितिष्ठतेकिं ॥ ९ ॥ वाजिवारणलो
 रानाकाष्टयाणैषाणवाससं नारीप्ररूपतोयानां मनरं
 महदंतरं ॥ १० ॥ गजमत्तं द्विजानरुवृषनं काममोहिनां
 अंतपुरस्तराजानंदूरतः परिवर्जयेत् ॥ ११ ॥ अस्यनास्ति स
 यंप्राज्ञाशास्त्रं तस्य करोति किं ॥ लोचना न्याविहिनस्य दर्प
 णः किं करिष्यति ॥ १२ ॥ गुणयत्प्ररुतं अकिमन्ये तप्रयाज
 नं ॥ विहियंते नद्यं राजिगर्विषिविवर्जिताः ॥ १३ ॥ दीनेयसी

१२

शौर्ये चक्षाने च विनये नयो ॥ विस्मयो विहिकर्तव्योः बहु रत्ना
 वसुंधराः ॥ १४ ॥ अवशेषतितो राजामूर्खं पुत्रो हियं दितः ॥
 निर्धनेन च नंप्रासं नृणवत् मन्यते जगत् ॥ १५ ॥ ऐश्वर्यं वि
 मिरं चक्षुष्यस्य नायिनयुष्यति ॥ पुनस्ते निर्मलं यांति दरि
 द्राजनमौषधं ॥ १६ ॥ मूर्खो मूर्खं वरं द्रुमाचंदनादपि क्षित
 लं ॥ सातिपश्यति विद्वांसं मन्यते पिसमानकं ॥ १७ ॥ अना न्या
 से विषं शास्त्रं अजीर्णं नो जनं विषं ॥ विषं गोष्ठिदरिद्रस्य वृ
 र्द्धस्य तरुणि विषं ॥ १८ ॥ इति श्री ब्रह्मवाणख्ये आ
 र्ये ॥ १९ ॥ अथ लघुवाणारमप्रारंभः ॥ अतिदोषान
 यस्तंति यत्कृर्वंति रागिणः ॥ निधनो विनयं यांति ब्रह्मना

रीपनिव्रता १॥ वित्तयानपश्यनिरूपं चिंतयानश्पते बलं
नितयानश्पते ज्ञानं आधिर्नवति चिंतया २॥ वेदशास्त्रप
रिचलं ताबूलं रसवर्जितं ३॥ सुनाषितं परिस्मृत्तं तद्धलं न
चतनमुरं ४॥ गुणकुर्वति दूरत्वं दूरेपिनसतां सतं ५॥ केत
की गंधमाप्रायस्वयं गच्छति षट्पदा ६॥ दर्शनादूरतेचि
तं स्पर्शनादूरते बलं ७॥ संज्ञागादूरते वीर्यं नारी प्रसूराक्ष
सी ८॥ मणिलुगतिपादाग्नेका चशीरसी चार्यते विक्रयवि
क्रयवालायाकाचः काचो मणिर्मणि ९॥ इति श्री लघु
चाणक्यप्रश्नोपनिषद् १॥ काके शौचं दूतकार्येषु ससं
र्षक्षातिस्त्रीपुका मोपज्ञाति ॥ ल्कीविधिर्यमद्यपतत्त्व

वितारानामित्रं केन दहंश्चतं वा १॥ विद्यानामनरस्यरूपम
पिकं प्रयत्नगुप्तं धनं विद्या नो गरियशसुखकरी विद्यागुरु
णागुरु २॥ विद्यावं शुजने विदेशगमनं विद्यापरं देवतं वि
द्याराजकुलानि मानगमने विद्याविहितः पशुः ३॥ न हिति
रेचये रक्षाया च नारी नीराश्रया ४॥ मित्रिविरहितो राजान
न वंति चिरायुषि ५॥ चौरदंडशिरः कृदो विद्यादंडो स्य गो
रवं ६॥ नार्यादंडपृथक् शय्या मित्रदंडसजाषणं ७॥ सब
धुर्यो हितं क्रते सपिताय स्य योषकः ८॥ तन्मित्रं यत्र विश्वासः
सानार्याय न निरति ९॥ स नार्या पात्रियं क्रते स पुत्रो य
त्र निरतिः १०॥ तन्मित्रं यत्र विश्वासस्वदेशाय न जीवति ११॥

यस्य नार्याशुनिर्दक्षामिहानं पचनाशुना निसंसंजा
 विना नक्त्यास्तु नैव न संशयः ॥ ७ ॥ सजेदुपुत्रिकं देश
 पुत्रो सोपइवं सजेत ॥ सजेदुपुत्रा जानो मित्रमाय्यात्रि
 णं सजेत ॥ ८ ॥ अनुर्वंश विशेषस्य निर्गुणं किं करिष्यति
 यस्य कस्य प्रसूतस्य गुणवान् मूज्यते नरः ॥ ९ ॥ नास्ति
 विद्यासमो बंधुः नास्ति व्याधिः समोरिपुः ॥ नास्ति सस
 समो धर्मो नास्ति दानसमतं पः ॥ १० ॥ किकरोति नरः प्रा
 ज्ञः प्रेर्यमाणः सकर्मभिः ॥ प्रयाणं हि मनुष्याणां बुद्धि कर्मा
 णु सारिणिः ॥ ११ ॥ यस्य क्षेत्रे न दितिरे नार्या नैव परेतर स
 सर्पयग्रहे वा सो मृत्सरे वन संशयः ॥ १२ ॥ क्षमा तुल्यं तपो

नास्ति संतोषाणां परं सुरवं ॥ नद्या सदृशं ज्ञाना नास्ति प्रा
 णसमं नवं ॥ १३ ॥ सकृद्वे योजयेत्कन्यापुत्रवितेन योज
 येत् ॥ असने योजयेत् शत्रुमित्रं धर्मं योजयेत् ॥ १४ ॥
 नदी योजयते तीरं नदी पातयते कुले ॥ नारीणां च नदी
 नां च सद्यो दललीता गतिः ॥ १५ ॥ लेशको गूढमंत्रस्तु तस
 चोवाच कस्तथा ॥ जपकः कारूकः श्वेष डै ते काले द्या
 तका ॥ १६ ॥ को किलानां सरो रूपं नारी रूपं पवित्रता ॥
 विद्यारूपं कूरूपानां क्षमारूपं तपसिनां ॥ १७ ॥ यस्य पु
 त्रान विद्वांसान् शूरान् च पंडिता ॥ अजागलं स्तन इव स्त
 स्य जन्मानि रर्थकं ॥ १८ ॥ येषां न विद्या न तपो न दानं न चा

पिशिलं न गुणेन धर्मः। ते मृसलोके नु विचारं नृता
 मनुष्यरूपेण मृगाश्चरंती॥१९॥ विद्यातीर्थं विमलम
 नपौ योगीनो ज्ञानतीर्थं गंगातीर्थं मलीनमनसो दा
 नतीर्थं दानाद्यः। लज्जातीर्थं कूलयुवतयः साधवः स
 सतीर्थं पारातीर्थं परणीपतयः कल्पपरव्यालयंति॥२०॥
 लोचनश्च दगुणेन किं पिशुनता यद्यस्तु किं पातकैः स
 त्यं चेतपसा च किं शुचि मना यद्यस्तीतीर्थं न किं। सौज
 न्यं यदि किं जने सुमहिमा यद्यस्ति किं मंडनैः स द्विधा
 यदि किं धनैः रययश्चो यद्यस्ते किं मृसना॥२१॥ मुखं प
 दलाकारं वाचा चंदनशीतलं। हृदयं कूर्तरीयक्तं एत

पुर्तस्य लक्षणं॥२२॥ पूर्वदत्तेषु या विद्या पूर्वदत्तेषु यद्व
 नं॥ पूर्वदत्तु या कन्या अग्नेतिष्ठतिष्ठति॥२३॥ राजदंष्ट्रं क
 तं पापं राजा पापपुरोहिने। स्त्रिणं च पापं भर्तारो हि
 धपायं गुरुं स्मृतं॥२४॥ अपरिहृतं न कर्तव्यं कर्तव्यं सु
 परिहृतं॥२५॥ अनंतशास्त्रं बहुला च विद्या अल्पश्रुता
 लो बहुविघ्नना च। यशारं नृत्तं न दृष्टा शनीयं हंसो यथा
 क्षिरमिबुद्धमप्यात्॥२६॥ आलोक्य सर्वशास्त्राणि विचा
 ये च पुनः पुनः। इदमेकं शुनीयन् च येनो नारायणं सदा॥२७॥
 पठति सकला वेदाशास्त्रं पारंगतो यिवा। यमनीयमरोष
 वाधर्मशास्त्रार्थकद्विजा॥२८॥ अपि च सकला तीर्थराज

तोवाहिनीनीचासानंहृदयदिरामःसर्वमेतदथास्या
 न॥२९॥ इति श्रीलघुवाणख्यद्वितीयोऽध्यायः
 ॥ ३० ॥ ऋषिकोस्तिश्चदुर्निक्षेपजयोनास्तिचपातकं॥ मौ
 निनःकलहोनास्तिनास्तिजागरतो जयं॥ १ सतीनिंदा
 चरीरिद्रिसर्वनिदानयातकं॥ गुरुनिदानयोद्योगीय
 निनिंदाकुलक्षयं॥ २ दुर्ननादोषमासेषुदुर्गं चामिवसू
 रकः॥ सूनोऽगुणमादत्तैः हंसक्षीरजलाद्यथा॥ ३ का
 कारुल्यशुक्कालीलाहंसस्यचवलीरुतामयरावित्रव
 र्णाश्चसयंयिंताकरिणति॥ ४ काकःश्यामःपिकश्चा
 मको जेदःपिककाकयो॥ वसंतसमयेप्राप्तकाकःका

१५५

१५५

कःपिकःपिकः॥ ५ नीचाश्रयनकर्तव्यं कर्तव्यंमहताश्रयं॥
 आह्वासिहप्रसादेन आरुढं गजमस्तके॥ ६ नमतीफल
 तावृक्षानमंतिसूनोजनः॥ शुक्कालं चमूर्खचननमंति
 नजंतिच॥ ७ नुमिहसतिगोप्तारंमूर्खहंसतिक्वांतरं॥ अ
 सतिचैव नत्तारं वथा पुनस्यलालनात्॥ ८ आदिन्यचद्राव
 नल्येनलश्चमये सुमेशयोसदयमनश्च॥ अहश्चरात्रिच
 उनेचसंय्यधर्माविजानातिनसस्यवार्ता॥ ९ योपुत्रोपित
 रंद्रेष्टिद्रेष्टिब्राह्माविदोजनान्॥ वासुदेवकथाद्वेष्टितंवि
 पाहन्यतेसजं॥ १० किंकुलेनविशालेनविद्याहिनेनदेहि
 नांअकुलिनोपिविद्वोसादेवतैः सह पूजिताः॥ ११ सुस्तके

पुत्रयाविद्यापरहस्तेषुयद्धनं। उस्नेषुचकार्येषुनसा
 विद्यानतं धनं ॥ १२ ॥ ब्रह्मचर्येणनारीब्रह्मचर्येणन
 अतः औदार्यस्यदणंलक्ष्मिः। शुरस्यमरणंरुणं ॥ १३ ॥ एको
 देवोकेशवोवाशिबोवाणकाचार्यासुंदरीवादसीवा
 एकोभित्तंनृपतिर्वायतीवाएकोवासःयःद्वेनेवावने
 वा ॥ १४ ॥ उदयतीयदिनानुःपश्चिमेदग्निनागेप्रनल
 यतियदिभरुःशीततायातिवानि। विकसतियदिपद्मपर्व
 तागेनशिलायांननवतिविषिसृष्ट्यानावनि कर्मरेखा ॥ १५ ॥
 अमृतंशिशिरेवक्षिअमृतंसामिगौरवं। अमृतंगुणवति
 नार्याशरेखममृतंपयः ॥ १६ ॥ अतीरूपवतीसीताअतिगर्व

एरावणः॥ अतिदानबलिबद्धोअतिसर्ववर्जये ॥ १७ ॥
 आत्मद्रव्याशनं वस्त्रजायापसौकमंडलु। अत्मनश्च
 निरित्यादिपरेषामशुचिर्नवेत् ॥ १८ ॥ अज्यासकारिणी
 विद्याः बुद्धिकर्माणुसारिणी। दानानुसारिणी किर्तिलक्ष्मी
 कर्मानुसारिणी ॥ १९ ॥ यथारश्मिद्रान्नारजाराजारस्यवेत्ता
 नतुचदनस्य। तथाहिविप्राः अतिज्ञास्त्रपूर्णज्ञानन
 हिनाः पिशुनिः समाना ॥ २० ॥ आहारनिद्रानयमैशुनं च
 सुमानमेतस्युनिग्रहाणं। ज्ञानेनराणामधिकोविविशे
 यज्ञानहीनपिशुनिः समानाः ॥ २१ ॥ पडित्वाचडूरोवेदाध
 र्मज्ञास्त्रन्यनेकसः। ब्रह्मज्ञानंनजानातिदेवीयाकरसं

यथा ॥ २२ ॥ अतिपरिचयादवज्ञासतनंगमनादनादरोजव
 उ ॥ मलयोनिस्तपुरं चंदनं तरुति च नं कुरुते ॥ २३ ॥ पंचनिः
 सहकर्तव्यं स्थातव्यं पंचनिः सह ॥ पंचनिः सहकर्तव्यं न
 दोषो पंचनिः सह ॥ २४ ॥ खंडेरवंडे च पांडित्यं रुच्यः कितं न
 मेशुनं नो जनं च पराधीनं त्रयः पुसा विटवना ॥ २५ ॥ इ

१८

विरवङ्कस्तविप्राणां क्षत्रियाणां मूचपुट्टकः अर्द्धरेषा च
 वैशाणां निपुटाणां च वर्तुलं १ पंचंति सर्वशास्त्राणां दुष्
 चं नावशो यनं शिरो वहति पुणाणिकथजानाति शीकरः २
 दक्षिणं न्यसेसादं वस्त्रपुतं पिबेजलं सन्यपुतं वदेद्वाक्यं म

१८

मनः पूतं समाचरेत् ॥ ३ ॥ पथ्या च चउरावेदासर्वशास्त्रा
 णि चैव हि सारयोगिनिप्राप्तं तत्संस्पृहाति पंडिता ॥ ४ ॥ ददा
 ति प्रतिगृह्णाति गुरुमारम्याति पृच्छति ॥ नुक्ते नो जयते चै
 व षड्विंशं प्रति लक्ष्मणं ॥ ५ ॥ शठेति शठं कुर्यात्तथादरं प्र
 विमादरेत् ॥ त्वयामलुषितौ पक्षामयाते मुंडितं शिरं ॥ ६ ॥
 परदारा परद्रव्यं परद्रोह पराङ्मुरवा ॥ गंगा व्रते कादासका
 मामयं नेरयिष्यति ॥ ७ ॥ परद्रव्येषु यश्चापरास्त्रीषु न पुंसका
 परवादेशु ये मुखानि पांगवपदेपदे ॥ ८ ॥ साधुनां दर्शनं पूरणं
 तिर्थं नूतनं हि साधुवः ॥ कालेन फलने तीर्थे सद्यसाधुसमा
 गमे ॥ ९ ॥ तिर्थानि तोय रूपणि शिला रूपणि मूतयः ॥ तेषां सु

र्वकालेनदर्शनादेवसायवः १० गंगामपिशशि तापदैत्यं क
 ल्पतस्तु श्रितं ॥ पापं तापं च दैत्यं च हतिसाधुसमागमः ११
 श्लोकाद्धेन प्रतिष्ठापित्यदुक्तं मे श्रुकोटिनिः ॥ परोपकारपु
 ण्याय पापाय परे पिडनं १२ ॥ अ निसा निशिराणां विनवा
 नैव शस्यतः ॥ निसं निहतो मृसक कर्त्तव्यो धर्मसंग्रहः १३
 चले चित्तं चलं चित्तं चलं वित्तं चलं जीवितमानवाः ॥ यम
 स्य करुणानास्ति धर्मस्य तवितं गति १४ ॥ चला लक्ष्मी चला
 प्राणचलयोवनमंदिरः ॥ चला चलोपि संसारो धर्ममेको
 पि निश्चलं १५ ॥ असारे रक्त्वं संसारे सारमेक निरूपितं ॥ अरो
 षो लोकनाथश्च सारमाराचनं हरे १६ ॥ अश्वश्चांतं गजो

न्मतरं डाचबहुनापितं अंतः पुरगजो राजा दुर्बतः परिवर्जये
 त् १७ ॥ अश्वप्लुतं मायवगर्जितं च स्त्रीणां चरित्रपुरुषणा
 ग्यं ॥ अवर्षणं चाप्यतिवर्षणं च देवानजानाति कृतो मनुष्यः
 १८ ॥ गंतव्यं गतिमिसाह गजनुक्ते कपिच्छवि १९ ॥ प्रासव्य
 मर्थं लज्जते मनुष्यो दैवो पितं लघुपिडुन शक्यं ॥ यन्मात्रं शो
 न्यामनविश्रयामियदस्मादीयानह तसरेषा २० ॥ कामं च स्ता
 पिमातंगो सह ते जनपावकः ॥ काकस्वच्छं च चारा च स्वादरे
 ण यि वंति च २१ ॥ रित्पाणि नृपते राजानं देवतागुस्तं नैहि
 कं देवमित्रं च फलेन फलमादिशेत् २२ ॥ आयुर्वित्तं मह
 क्षिद्रं मंत्रमैश्वर्यं नमोषथ ॥ दानमानायमानं च नवगोपानि

कारयेत् ॥ गतश्रीर्गतवानवेष्टिगतयुश्चावकिस्सका
गतश्रीश्चागतायुश्चब्राह्मणद्वेष्टिचारतः ॥ २४ ॥ इति श्री
तपुचाणारब्धचतुर्थाध्यायः ॥ २५ ॥
वर्जयेद्भुद्रसंवासं निष्पन्नं च दर्शनं किवादसरमि
णसमः प्रतिपूणसंग्रहः ॥ १ ॥ उत्तमैः सह गंतव्यं पंडितैः स
ह संकया अलुचैः सह मित्रं च कूर्वाणेनान्वसिदति ॥ २ ॥
परवादपरद्रव्यं परहिंसापरस्त्रियः परवेष्टमाणि संवा
सोः न कर्तव्यः कदाचनः ॥ ३ ॥ स एव पदविन्यासस्ता ए
वाक्षरपंक्तयः एक एव मनुष्याणां कापिकापि विदग्धा
ता ॥ ४ ॥ सा च सारमते बुद्धिमास्त्विति सा च स्मान्मनावजा ॥

२०

२०

सारायास्ता इशा एव सा दशा न वित्तमना ॥ ५ ॥ सुगंधके
तकी पुष्पकंठकैः परिवेष्टितं यथा पुष्पतथाराजा दुर्जनः
परिसेवितः ॥ ६ ॥ विनायकेन वास्तव्यं न वास्तव्यं बहुनायके
स्त्रिनायकेन वास्तव्यं ततः शत्रुसमुद्धरेत् ॥ ७ ॥ यदि लग्न
करस्थानकंठकेन वक्तुं अपकारिषु मायायंचितया
मि कदाचनः ॥ ८ ॥ स्वयमेव पतिरूपं तिष्ठन् स्वलब्ध्वा इमा
दिशकाणामनुप्राप्य न च वंति निशादिवः ॥ ९ ॥ प्रविशन्व
दने राहो किन्नो देति वदशाश ॥ १० ॥ उद्धृष्टं साहसं धैर्यं बलं
बुद्धिं पराक्रमं ॥ षडैते यस्य निष्पतितस्य देवोपिशंकुते ॥ ११ ॥
पार्थिवस्य न चर्तानां वदामि गुणलक्षणं ॥ ते नीयो ज्याय

आस्थानेविधिदत्तेनकर्मणा १२ प्रमादिश्चदस्यप्रतिहारः
 सस्यउच्यते गीतागारश्चतत्त्वज्ञः पश्चिंतोपचलक्षकः १३
 मेघाविवाक्यपदलः कुशलः सर्ववस्तुज्ञः चिरोयथो
 क्तवादिचण्डुतोविधियतेः १४ बुद्धिमांदर्शनायस्त्र
 लघौहस्तौजिताक्षरः सर्वशास्त्रगुणोपेतं एकशासन
 लेषकः १५ सर्वशास्त्ररुतान्यासोवाहनेषुदठ्ठास
 नः सौर्यवैर्यगुणोपेतः सेनाचक्षोविधियते १६ पि
 टृपेर्नामहेदक्षः शास्त्रेनोदृष्टपावकः शौचयुक्तश्चन
 क्तश्चपाकोकारसउच्यते १७ वेदवेदागतत्वज्ञो जप
 होमपरायणः आशिर्वादिपरोनिसंणराज्ञपुहरोहितं १८

लेषकः पाठकः श्रेवगणवः प्रतिबोधकः गुठमंत्रश्चत
 त्वज्ञः कालज्ञोदेवावित्तमः १९ पिटृमातामहादक्षस्य
 विसिद्धांतगोचरः सविगृहश्चकालज्ञोमंत्रिद्वेषप्र
 कीर्तितः २० पित्रपेत्रामहतोदक्षः सर्वरत्नपरिक्षकः
 शुचिवम्बनारिचन्नाङ्गोरिसउच्यते २१ कुलेशील
 गुणोपेतसत्यवादिविचक्षणः कुलासुकुशलोदक्ष
 राजा चक्षोविधियते २२ राजानियोजितोससराज्ञः
 संतित्रयागणाः यशःस्वर्गतिला नश्चविपुलानिधना
 गमः २३ मूर्खानियोजितोमस्यत्रयोदोषामहिपते
 अद्यशकर्ममहानिश्चनिरयपतंभवं २४ कुरवशानि

नेकुचप्रगल्भं च निर्गुणं मूर्खमन्यायकर्तारमापि
 पसनयोजयेत् ॥ २५ ॥ तत्किंचित्कुरुते व्याचक्षुः शुभावाय
 दिवांशुं तेन संवाच्यते राजानथासुततदुक्तरः ॥ २६ ॥ त
 स्माद्भूमिश्चरश्चापि प्रविचार्य पुनः पुनः गुणवंतं विजे
 विजे ज्ञात्वा गुणवंतं नियोजयेत् ॥ २७ ॥ यदि ते पुगुणास
 वै मूर्खदोषाश्च केवलं तस्मा मूर्खसहस्रेण प्राज्ञपुः को न
 लभ्यते ॥ २८ ॥ चतुर्बाहुविद्या सोऽप्या उत्तमामयमायमाः
 तेन नियोज्य यथास्थाने विधिद्वयेन कर्मणा ॥ २९ ॥ स्वसु
 ज्येष्ठा मिमृक्षन्मृक्षन्माह पणं सजेत् ॥ ३० ॥ यणदपि दोष
 ज्ञातस्मात्सूनुतनाशितं ॥ ३१ ॥ दुर्जनः परितर्क्यो विधाय

लंकतेऽपि सन् मणिना चुषितः सर्पः किमसौ न जयंकरः ॥ ३२ ॥
 तुल्यार्थं तुल्यसामर्थ्यमर्थं ज्ञायमानं वसाय पितृ ॥ ३३ ॥ अथ रथराज्यहर
 न्द्वयं यो न हन्ता सहन्यते ॥ ३४ ॥ यदि ते श्रविणीतिश्च धर्मज्ञैः
 सत्यवादिभिः ॥ ३५ ॥ वचनस्तोषितेन न तुराज्यरवलैः सह ॥ ३६ ॥
 ॥ इति श्री लघु चाणक्ये चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४५ ॥
 राजा ज्ञात्वा मासजो दोषपतिस्तदोषचतुर्तमं ॥ ३७ ॥ यानितं
 पापं गुरुप्राप्तिनिमित्तं ॥ ३८ ॥ असंख्यं यदि जानास्यसंख्यं
 इव पार्थिव ॥ ३९ ॥ सलज्जा गुणिकानां निहृजानां कूलस्त्रियः
 ॥ ४० ॥ शुचिर्भूमिगतं तोयं शुचिर्नारी पतिवृताः ॥ ४१ ॥ शुचिः समक
 रोरानासंख्यं ब्राह्मणशुचिः ॥ ४२ ॥ न भवति पूज्यत इति ज्ञातं

ति पूज्यते हि जा ॥ ५३ ॥ मंतं पूज्यते च क्रीडि मंतं ति
 विनश्यति ॥ ५४ ॥ सोमो गति यथेदुनां नदीनां साग
 रोगतिः ॥ ५५ ॥ राजा गतिमनुष्याणां द्विजाणां ब्राह्मणो ग
 तिः ॥ ५६ ॥ आनेषु दीयते दानं मपूज्यं लिङ्गं हृदये ॥
 अनाद्य प्रेतसंस्कारो कोटियज्ञफलं च तेन ॥ ५७ ॥
 स्त्री विनश्यति वारेन तपको धेनवः क्षिपः ॥ ५८ ॥
 दुग्धप्रवारेण शूद्रान्येन द्विजातयः ॥ ५९ ॥ शूद्रा
 नं शूद्रसंपर्कं शूद्रगेहेषु याचितं ॥ त्रयस्ते न रक्तं
 यांति दाता भुक्ता च पूर्वजा ॥ ६० ॥ बालसखा म
 कारणं हास्यं स्त्रीषु विवादमसक्तसेवा ॥ गदर्भ

यानमसस्तवाणीषट्सु नरो लघुतामुपयाति
 ॥ ६१ ॥ सद्यः पतति मांसेन लालया लघुता ॥ ६२ ॥
 द्विविधा विनश्यति हला हलहला हलहल ॥ ६३ ॥
 जनचनरस्या तं सुखस्या तं प्रभुत्वं ॥ ६४ ॥
 ब्रह्मज्ञापाय हला तं ब्रह्म ब्रह्मसं ॥ ६५ ॥
 पतया विषमं ददाति स्नेहाद्रमांश्चाधि ॥ ६६ ॥
 हेतो ॥ वेदेगीतां क्रिप्रिप्रिगवतां ॥ ६७ ॥
 त्यां मुनयो वदंति ॥ ६८ ॥ द्वाविमो पुरुषो ज्ञेयः
 सूर्यमंडलके दिनौ ॥ परिकाशो गयुचदत्तः ॥
 एवापि मुखो हरः ॥ ६९ ॥ एकं दृष्ट्वा शतं दृष्ट्वा

दृष्टाय च शतानि च ॥ अति दृष्ट्यतिश्रुतानां चक्रं
 भ्रमति मस्तके ॥ १४ ॥ इक्षुं दंडा तिला श्रुद्रा घात
 गच्छति मेदिनी ॥ चंदनं दधितं ललमं दनं गुरु
 वर्धनं ॥ १५ ॥ वाग्यफल तिसर्वत्र न च विसृ
 च्य पौरुषं ॥ समुद्रमध्यमा लेखे हरी लक्ष्मी ह
 विषं ॥ १६ ॥ सत्रो ज्ञा गरुणं सारं सारं ज्ञा विधि
 पूजनं ॥ स्त्रीयाणां ताडनं सारं चतुर्थं नोपग
 छते ॥ १७ ॥ राजा राजा मायमो वह्निर्वाद्युणे वा
 लयाचकः ॥ परदुस्वनेन ज्ञाता ति आमुमोग्राम
 कटकः ॥ इति श्री लक्ष्मणारव्य शास्त्रे भाष्यः ॥

पंडितस्यापि श्रुद्रस्य वाक्यं ज्ञानं न रस्य च ॥
 वचनं न स्य न ग्राह्यं श्रुति लीढं ह विर्यं ज्ञायते
 पदेनो हि मरुर्वाणो प्रकोपाय चरां स्यात्सर्व
 प्रा नं मुजंगा नां केवलं विषवर्धनं ॥ १८ ॥ नोपश्रियं
 विषमि लुप्या हुब्रं यस्व विषमुच्यते ॥ विभाहो
 किं न हंति ब्रह्मस्वं पुत्रपौत्रकी ॥ १९ ॥ जोषेगेन क
 मेकेन स्त्री हत्या च युगत्रयात् ॥ कलशादि
 हत्या च नराणां भवनं श्रुध्यति ॥ २० ॥ रुद्राय च
 रदसा च यो हरेऽव वसुंधरा ॥ षड्विंशसहस्रा

ए विद्यायां जायते क्रमी ॥५॥ मेरुमां दारन्य
 ल्या निपापानि विविधानि च ॥ १४॥ वृद्धेन
 श्रुध्यंति न कन्या ह्यवि क्रिया ॥ ६॥ मर्दनेन
 क्षयते गात्रं पिलास क्षयते शिरः ॥ त्वयि
 बाहुभक्षंति सर्वांगं मितरे जनाः ॥ ७॥ स्मीह
 त्यमेकं पितृमंदमेकं निगोधमेकं दश ॥ विच्छि
 कं ॥ कपित्थं बिल्वामलकी त्रयन्तुं धनोप
 पो नरकं न पश्ये ॥ ८॥ आशमो फणा द्युर्लो
 प्रगमपरिरक्षकः ॥ कासारकुपकं कोरस

भागवतो भ्रमत् ॥ ९॥ अकारैरिं गितैर्गत्यां च
 ष्टया साधनेन च ॥ नेत्रवक्रविकारेण जायते त
 गतं मनः ॥ १०॥ अज्ञारजः चररजस्तथा स न मर्ज
 नं रजः ॥ इषध्वानरघ्याया शक्रस्यापि श्रियं ह
 रत् ॥ ११॥ सस्मता श्रुद्धयेत्कां स्यतां मा मास्ते
 न श्रुद्धति ॥ रजसा श्रुद्धयेत्तारी नदी वेगेन श्रुद्ध
 ति ॥ १२॥ असत्यमपि वक्तव्यं गोब्राह्मण हि
 वै ॥ तत्सत्यं सत्यमित्याहुर्न सत्यं सत्यमुच्यते ॥ १३॥
 गार्गी कृष्णा जिह्वं मंत्रा गावोऽग्निर्ब्राह्मणी स्ति
 ला ॥ नैव तिर्भी ल्यतां याति नियोक्तव्या पुनः पुनः ॥ १४॥

हरिनाथहरेण पिब्रंहाणादासुरेदपि॥ललाट
 स्तिरिवितारेखापरमादृष्टनयका॥१५॥अरि
 मंत्रविषमिथ्याअधर्मोधर्मतांम्रजेत्॥परितु
 छोजगोन्ताथोविप्रीतःसुप्रितोभवेत्॥१६॥नभ
 तपूर्वेतचकेनदृष्टोहेमःकरंगोनेकयमिदं
 ॥तथापितत्पारधुनंदनस्यविताशका
 रीलबुद्धिः॥१७॥नकर्मणोहिविधोमत्वंकेक
 रोहिष्ठभग्रहाः॥वशिष्टदत्तलगेनपिशामकिं
 भ्रमतेवनं॥१८॥कामोदनेकिमाश्चर्यकः
 थाकचवार्त्तिका॥चतुर्णामुत्तमंभूतिमत्माजी

वंतिबांधवा॥१९॥धर्मराजोवाच॥इहिन्यहति
 कृतात्रिगच्छतिचयमालये॥दोषास्छावरमि
 छंतिकिमाश्चर्यमतःपरं॥२०॥पंचमेहनिघृ
 शाकपचतिस्वग्रहे॥अनृतिप्रकसिदतर्वा
 सर्वादिचरमोदते॥२१॥स्मृतिचमिन्तासाता
 यश्चमिन्नानैकोमुनीयश्चवचनप्रमाणं॥
 मेश्वतत्वेनिहतंगुहायांमहाज्ञोनेमगतस्य
 पेया॥२२॥स्मिन्नमहामोहमहेकटाहेसुयी
 त्तिनाराविदेधवेन॥मासानुदवापरिदृष्टि
 नभृतानियत्रःपचतीववार्त्ता॥२३॥रामोहेम

मृगं न वेद न दुयो याने युनक्ति द्विजः ॥ विप्रो वेदसु
धेनुहरणो ज्ञाती मती श्वार्त्तुने ॥ द्युते भ्रातृवत्तु
ष्टयन्महिषीधर्मी तमजो दत्तवान् प्रायः समस्त
चाप्यनर्थसमये बुध्या परिधीयते ॥ २४ ॥
वयो वृद्धास्तपो वृद्धा ये च वृद्धा बहुश्रुता ॥ स
र्वे ते धनवृद्धाश्च द्वारे तिष्ठति किं कस्य ॥ २५ ॥
ज्ञाने ग्रंथा ज्ञानेः पंथा ज्ञानेः पर्वत मस्तके ॥ ज्ञा
ने विद्या ज्ञानेर्वित्तं पंचैतानि ज्ञाने ज्ञानेः ॥ २६ ॥ हस्ते
विष्मतिवाक्यवायसमुहमधो सिंहो विष्मतिरा

जपर्वतमस्तकेषु ॥ सद्यो विष्मतिरुज्ज्वलारव
डमध्ये विद्वान् विष्मतिपुरुषेषु विचक्षणेषु ॥ २७ ॥
पिंडे पिंडे मतिभिर्ना तुंडे तुंडे सरस्वती ॥ देवो देवो
तथावाणी बहुरत्ना बसुंधरा ॥ २८ ॥ यथा देवास्त
था भाषायथारा ज्ञास्तथा प्रज्ञा ॥ यथा माता त
था कन्या यथा रेतस्तथा कुरु ॥ २९ ॥ चिंतितुराणं
न सुरवतनिद्रा कामा लुराणं न मयं न लज्जा ॥
अर्था लुराणं न पितान बंधुश्चुधा लुराणं न व
लनते जः ॥ ३० ॥ विद्या

Handwritten text in a script, likely Tibetan, on the upper page of an open manuscript. The text is arranged in approximately 10 horizontal lines. On the left margin, there is a vertical column of text starting with "|| ३ ||". On the right margin, there is a vertical column of text starting with "|| २ ||". The script is dark and appears to be a traditional form of Tibetan writing.

Handwritten text in a script, likely Tibetan, on the lower page of an open manuscript. The text is arranged in approximately 10 horizontal lines. The script is dark and appears to be a traditional form of Tibetan writing. The page shows signs of wear and discoloration.

